

BERKEN DÖNER

1990 yılında Adana'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini burada tamamladı. Kocaeli Üniversitesi'nde İletişim Bilimleri Bölümü'nde doktora yaptı. Gündelik hayat, kent sosyolojisi ve azınlıklar çalışma alanlarıdır.

u s u l g e r e ğ i

Öyle Bir İstanbul, Berken Döner'in *Gazete Duvar*'da yayımlanan,
İstanbul hakkındaki makalelerinden oluşan bir seçkidir.

Aksi belirtilmedikçe fotoğraflar Berken Döner arşivine aittir.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.)
temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.)
yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

Öyle Bir İstanbul

Semtler, Hayatlar, Hatıralar

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS -  295

Öyle Bir İstanbul
Berken Döner

Editör
Onur Koçyiğit

Yayıma Hazırlayan
Betül Bakırcı

Kapak Tasarımı
Melisa Arsenyan

Kapak Fotoğrafi
İstanbul Bulgar Cemaati pikniğinden bir fotoğraf,
Yenimahalle Bostanları, 1940'lar. (Berken Döner arşivi)
Ayakta, Dimka Kolisiani, Nedelka Belçeva, Yanula Kovaçi, Aleksandra Apova,
Velika Belçeva, Stefan Kovaçi; oturanlar (ikinci sıradan itibaren),
Evgenia Kovaçi, Glikeria Apova ve Lena Belça.

© Aras Yayıncılık, 2023
ISBN 9786257460347

Baskı
Sena Ofset: Yakuplu Mahallesi 194. Sokak Blok No: 1 İç Kapı No: 465
Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

Birinci Baskı: Ekim 2023, İstanbul
İkinci Baskı: Temmuz 2024, İstanbul

Öyle Bir İstanbul

Semtlar, Hayatlar, Hatıralar

BERKEN DÖNER

Kardeşim Serdan Döner'e...

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ <i>Berken Döner</i>	11
BÜYÜKADA	15
Büyükada Haziranda Bir Yasemindi	15
KADIKÖY	27
Bir Eve Yakından Bakmak	27
Sayfiyedeki İkindiler İçin	34
GEDİKPAŞA	42
Kutsal Melekler	42
Zaman Atlasında Bir Uğultu	51
KUMKAPI	59
Denizin Yakın Tanığı: Kirkor Reis	59
Geniş Zamana Dair Bir Hikâyat: Bedros Usta	67
SAMATYA	76
Besse'nin Sasun'dan Samatya'ya Uzun Yolculuğu	76
Bir Nihavent Samatya	88
YENİKAPI	98
Serinlikler, Öğleden Sonralar: Deniz Yolunda Yenikapı	98

BAKIRKÖY.....	106
Ayrı Tarih Aynı Coğrafya.....	106
Gülüm, Mori Katina'm.....	118
BEYOĞLU.....	126
İstanbul Atlasında Bir Rüya: Butik Katia.....	126
Meğer Hepsi Bir Yalanmış.....	132
Beyoğlu: Akşam Yolları Arasından.....	141
Tekinsiz Bir Beyoğlu Sokağında: Talaslı Serkis.....	149
HARBİYE.....	157
İlk Dans, Son Nakış.....	157
KUZGUNCUK.....	166
Kuzguncuk Bahçelerinde.....	166
KANLICA.....	173
Kanlıca'da Bir Serin Rüzgâra.....	173
EVLERİNİN ÖNÜ GÜL AĞACI	
<i>Diyarbakır'dan İstanbul'a Uzanan Bir Hikâye.....</i>	183

SUNUŞ

Bir mekânda yaşamak orada izler bırakır. Kent, içinde yaşayanlarla konuşur, biz kentle konuşuruz. Kent ve insan, her an iletişim hâlinde olan bilinçli bir organizmadır. Bu kitapta bir araya gelen İstanbul portrelerinin hepsi, son beş yılın karşılaşmalarının ürünü. Her insan, normal gibi görünen sıradışı anlarda hayatıma girdi. Sabah saatlerindeki ilk vapura yetişmeye çalışırken, uzun bir romanı bitirdikten sonra yalnız başına yürüyüşe çıkmışken, büyük binaların olduğu yerlere yaklaşırken, otobüs bileti alırken, gölgeli duvar diplerinden yürürken... Hayatlarının bir dönemini dinlediğim bu insanların hiçbiri belirli bir yöntemle seçilmedi. Tek ortak noktaları, kişisel hikâyelerinde İstanbul'un olması. Dolayısıyla zorda, kenarda kalmış kentin dip balıklarının hikâyesi; aykırı, olağandışı, masalsı hayatlarla yan yana geldi. Her birinin kendine özgü bir İstanbul'u var. Bu İstanbul hatırlanan zamanın izlerini taşıyor. Kentin kibar semtleri, kenar mahalleleri, gazinoları, kulüpleri, randevu-evleri, balıkçı barınakları ve sabahçı kahveleri, söyleşi yaptığım insanların kendilerini tanıma ve gerçekleştirme çabalarına yeni bir alan açıyor.

Görüşmeler esnasında, mekânın hafızada bıraktığı derin izleri kavramaya çalıştım. İstanbul'un önlenemeyen bir hızla özgün dokusunu kaybetmeye başladığını fark ettim. İnsanını kaybeden bir kent zamanla yok olur gider. Anlatılan hikâyeleri okurla buluşturmak hem kentin geçmişini anlamlandırmayı hem de şu anki tahribatı kavramayı kolaylaştırıcaktı. Bir kentle bağ kurulması için o kentin sakinlerinin geçmişini bilmek önemlidir. Kitabın ilk adımı bu niyetle atıldı.

Kent dillerin, kimliklerin ve kültürlerin karşılaşma alanıdır. Bu kitapta yer alan insanlar, bulunduğu çevrenin "önemli" olaylarına tanıklık etmiş, farklı kültürlerin içinde yaşamış sıradan insanlar. Önünden

geçip gittiğimiz evin içindeki bir hayat, daha geçenlerde rastladığımız bir tanıdık... Bireylerin hatıraları üzerinden şekillenen bu anlatılar, İstanbul'u türlü yaşam portreleriyle okumayı öneriyor. Tam da bu nedenle, tanıkların açıklamalarında gerçeği yansıttığını varsaymakla birlikte, anılarını romantize etme olasılığına da göz ardı etmiyorum!

Kitaptaki yazılar Ada'dan Suriçi'ne, Beyoğlu'ndan Boğaz'a doğru kıvrıldığı bir haritayla semtlere göre tasnif edildi. Semt, kentin dokusunu mikro analize tabi tutmaya olanak sağlar. Toplumsal ve kültürel ilişkiler orada şekillenir, semt dinamik bir yapıya sahiptir. Tarihsellik, dayanışma, komşuluk, bir aradalık, aidiyet gibi unsurlardan beslenir. Politik, kültürel ve coğrafi olaylardan etkilenerken zamanla kendine özgü bir kimlik kazanır. O kimlik, içinde yaşayan insanları da farkında olmadan kuşatır. Bireyi yaşadığı semtin bir parçası hâline getirir. "Benim insanlarım" da her açıdan kendilerini güvende hissettikleri semtlere bağlanmıştı. Oralarda kendi kültürlerine özgü yaşam biçimleri geliştirmiş, bu mirası kuşaktan kuşağa aktarmış, hatta değişen şartlara uyum sağlamışlardı. Bu nedenle İstanbul'u semtler ve hatıralar üzerinden okumayı, kentin dokusunu keşfetmeye niyetlenenler için önemli buluyorum.

Semtlerde dolaşırken asla bir kent tarihçisinden ya da "gezi rehberi"nden yararlanmadım. Şairlerim ve yazarlarım yolumu aydınlattı. Mesela Samatya, Gedikpaşa ve Kumkapı yazıları, yoğun olarak Vedat Türkali okuduğum zamanlarda ortaya çıktı. Ada üzerine her sözcük ise Sait Faik'li günlerimin, Kadıköy Selim İleri'nin, Beyoğlu Demir Özlü'nün hatırasıdır. Adlarını andığım ve anmadığım bütün yazarlara çok şey borçluyum. Öyle sanıyorum ki söyleşi yaptığım insanlar, tıpkı romanlardaki kahramanlar gibi yanılısamadan korkmuyordu. Onlar da benim "kahramanım" oldu. Hatta beni romantik "Eski İstanbul" kurgularını yeniden düşünmeye davet ettiler. Onlara İstanbul'un görkemli, çokkültürlü geçmişinden kalan antikalar gibi yaklaşmaktan imtina ettim. Bu kitap, böylesi bir "müzeleştirme" projesi önermiyor. Söyleşiler bir bütün olarak okunduğunda, birlikte yaşama fikri üzerinden şekillenen çoğul-

cu bir kent kültürünün olup olmadığı sorgulamasının kendiliğinden oluşacağını düşünüyorum.

Son beş yılda, hepimizin hayatında çok şey değişti. Aramızdan ayrılanlar oldu. İğne oyası tepsi örtüleri üzerinde, ince porselenlerde kahve içtiğimiz sevgili Garbis Baltaoğlu’nu hiç unutmayacağım. Tepebaşı Dram Tiyatrosu’nun ilk baletiydi. Sıradışıydı, cüretkardı, yaratıcıydı... Dans etmeyi bıraktıktan sonra, krepdöşin, ipek, dantel ve taftalardan yepyeni bir hayat kurmak zorunda kalmıştı. Dans fotoğraflarını bir sandığın dibinden, yalvar yakar çıkartmıştım. “Siz bakın lütfen. İçim acıyor, unutmak istiyorum,” demişti. Devlet, toplum ve/veya aile baskısı yüzünden dans etmeyi bırakmış erkek çocuklarını her gördüğümde “Garbo” cuğumu hatırlarım. Goblenlerde, beyaz örtülerde, gümüş tatlı kaşıklarında, dantellerde hatırladığım gibi. Sevgili Kevork Çağlıçubukçu’yu da unutmak mümkün değil. Gedikpaşa’nın kilise korosunu konuşmak üzere Dolapdere’deki ofisinde görüşmüştük. Zor koşullarda geçen çocukluğu, kilise sayesinde piyanoyla buluşmuştu. Hikâyesini anlatırken adeta ikinci bir hayattan bahsediyordu. Her şeye rağmen torununun piyanist olarak yetişmesi, onun bu hayattaki en büyük gurur kaynağıydı. Dilerim ki Çağlıçubukçu ailesinde müzik hiç susmasın!

Yazmak istediğim başka kentler de var. Diyarbakır bu kentlerin başında gelirse de sıra muhakkak ona gelecekti. Dolayısıyla kitapta İstanbul’da geçmeyen tek bir anlatı var: “Evlerinin Önü Gül Ağacı”. İstanbul’a göç etmek zorunda kalmış Gülsatar ailesinin izinden giden bir Diyarbakır/Sur hikâyesi. Diyarbakır’ın tarihi Sur ilçesinde 2015’in sonuna doğru “hendek ve barikatların kapatılması ve bombalı tuzakların kaldırılması” amacıyla sokağa çıkma yasağı ilan edildi, ilerleyen günlerde Sur tamamen yıkıldı. Kent hayatın dışına itildi, değiştirildi, yok edilmek istendi. Sokaklar, caddeler, evler, dükkânlar ve kiliseler korkunç bir karanlığı kuşanmakla kalmadı, çaresizliği de paylaştılar. Bu yıkımı ve büyük bozgunu yazmak isterdim. Yazamadım. Yine de yazmak istedim! Silva (Figen) Gülsatar’ın hikâyesini kendimden çıkabilmek için dinle-

dim. “Evlerinin Önü Gül Ağacı”na hem bitmiş hem bitmemiş bir anlatı olarak bakılmalı. O bir kent uğultusudur. Bu uğultuyla İstanbul’dan çıkıyor ve yeryüzünün en “kalabalık” coğrafyasına bakıyoruz.

Kitabın oluşma sürecinde birlikte düşündüğüm ve birlikte heyecanlandığım çok insan oldu. Her söyleşide İstanbul’un farklı bir semtini ziyaret ettim. Bazen günlerce o semtten çıkamadığım oldu. Görüşmeler esnasında aile arşivlerini benimle paylaşan, kişisel hikâyelerini samimiyetle anlatan herkese teşekkür ederim. Bana heyecanları ve meraklarıyla yoldaşlık eden anne ve babama, iyi gün ve kötü gün “kardeşi” İlayda’ya, yaşamımın her anında desteğini ve sevgisini hep hissettiğim kadim dost Besse Kabak’a, öngörülerini ve tecrübesiyle beni daima daha iyisi için yönlendiren Markirit Atmaca’ya ve kendimi yeniden güneşe çıkarmam için cesaret veren Leo’ya yürekten teşekkür ederim. Dönüp baktığımda her şeyin sizin sayenizde yerli yerinde olduğunu fark ettim. Ve biricik kardeşim Serdan Döner... Bir kış balkonunda yaptığımız o uzun konuşmanın anısına, bu kitap sana adandı.

Benim gördüğüm, tanıklık ettiğim, yaşadığım İstanbul budur!

Berken Döner
İstanbul, 2023 Ekim

BÜYÜKADA

BÜYÜKADA HAZİRANDA BİR YASEMİNDİ

Ada sabahları تنها olur. Yolun sonuna kadar gidiyorsunuz, sola doğru kıvrıldığınızda Yılmaztürk Caddesi'ni göreceksiniz. Devam edin, sarmaşıklı çitler var. Orayı geçin. Beyaz, ahşap bir köşkle karşılaşacaksınız, 98 numaralı kapı. Biraz geriden kaldırıma çıkıp bakarsanız evin hanımlarını görmemeniz mümkün değil: Vasiliki, İris, Elli... Çiçekli balkon demirlerinin ardında, dantel perdenin berisinde günlerdir ellerinde bir gergef; iğne batar çıkar kumaşa, “sûzenî”, “civan kaşı”, “mürver iğne”, “balık sırtı.” Bu köşkün kapısından girerseniz bahar bahçedir... Frenk gülleri, yediverenler, sadberkler, katmerli sarı güller... Köşkün küçük hanımları Hrisula ve İvi de uyanır şimdi, yıldız tozu gibi serpilirler bahçenin etrafına. Hrisula, ağır ağır kalkar sakız beyazı çarşafılı yatağından. Yürüdükçe ahşap zemin gıcırdar, yalın ayak birkaç adım... Pencerenin pervazından gördüğü manzara alabildiğine mavi. Dalgasız, durgun... Beyaz, kloş etekli elbisesini giyer, iki boncuk küpe de kulaklarına, saçlarını şöyle bir toplayıp saten kurdeleyle tutturunca hazır oluverir. Kahvaltı bugün de asmanın altına hazırlanmış. Masaya geldiğinde kız kardeşi İvi'yi bile çoktan uyanmış bulur. İvi bu, yerinde durduğu görülmüş mü? Kahvaltı sonrası iki kardeş, arkadaşlarının isim günü kutlamasına gideceklermiş. Kızarmış ekmeğin üstüne vişne reçeli, birer bardak süt... İşte bitti! *Continental* marka mavi bisikletlerine atlayıp çoktan Nizam tarafının yolunu tutmuşlar. Hrisula ve İvi pedal çevirip durmuş, Ada'nın rüzgârları tatlı tatlı esermiş. O yılları anlatmak İvi (Dermancı) için bugün bile çok güzelmiş.

Dermancı ailesi. Soldan sağa, İris, Vasil, İvi, Alki, Hrisula ve Elli.

“Altın” Saçlı Kız Çocuğu: Hrisula

Diorissimo kolonyasının kokusu bilinirmiş. İpek elbisesinin ilk düğmesini hep açık bırakmış. Kokusundan bilinirmiş az önce Maden tarafından geçtiği... Bahar dalı gibi, arı duru, güzel Hrisula. Altın saçlı, güneş yüzlü Hrisula. Oysaki hayatı kederli başlamış. Doğduktan kırk gün sonra annesi Anna'yı kaybetmiş. İvi, Hrisula'nın hikâyesini şöyle anlatıyor:

Ablam Hrisula, evlendiği güne kadar bizimle yaşadı. Evin üç çocuğu arasında en sevilen, şımartılan çocuktu, diyebilirim. Annesi Anna Pandleoniddu, İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'ni büyük başarıyla bitirmiş. Meslektaş olan babam Vasilios Dermancı'nın üniversiteden sınıf arkadaşımış. Okul bittikten sonra babamın Kuşdili'ndeki* Dermancı Eczanesi'nde mesul müdürü olarak çalışmaya başlamış. Birbirleriyle çok iyi anlaşmışlar. Zaman içinde bu fakülte arkadaşlığı büyük aşka dönüşmüş. Evlenmişler. Dermancı Eczanesi'nin çiçeği burnunda çırağının düğününe, bugünkü Kadıköy

* Kadıköy'ü kastediyor.

Yeni Moda Eczanesi'nin sahibi Melih Ziya Sezer'den tutun da Rum cemaatinin en saygın isimlerine kadar büyük bir kalabalık katılmış. Taze evlilerin mutluluğuna herkes gıptayla bakıyormuş. Kısa süre sonra mutluluklarını perçinleyen bir şey olmuş. 1944 yılında, tıpkı kendileri gibi sarı saçlı, mavi gözlü çocukları doğmuş. İsmi Hrisula koymuşlar, yani "altın." Ne talihsizlik ki herkesin imrenerek baktığı bu tazecik ailenin başına büyük bir felaket gelmiş. Anna, doğumdan kırk gün sonra peritonit sebebiyle yaşamını yitirmiş. Babam Vasil kırk günlük, dünya tatlısı bir kız çocuğuyla baş başa kalmış. Bir zaman sonra, Hrisula'nın bir anneye ihtiyacı olduğunu düşünerek yeniden evlenmeye karar vermiş. Ailesi de bu konuda babamı desteklemiş. Ablasından emanet kız çocuğuna ilk günden beri tutkuyla bağlanan teyze Elli de bu karara saygı duymuş. Ablam Hrisula'nın teyzesi Elli Pandeleondıdu, 1940'lı yıllarda Moda Rum Okulu'nda öğretmenlik yaparmış. Onu çok yetenekli bir kadın olarak hatırlıyorum. Nakış işlerinde İstanbul'da kimse onunla yarışamazdı. Öyle büyük bir yetenekti!

Hrisula büyür... Bay Vasil, ihtiyaçları günden güne artan kızının bakımına yetişemez. Her ne kadar eşinin kardeşi Elli onları hiç yalnız bırakmasa da yeni bir evliliğin hayatlarını düzene sokacağını düşünmeye başlar.

Bir Kastoryalı Soyadı: Papadopulos

Bay Vasilios Dermancı... Biraz gliserin, biraz kâfur, biraz oğulotu ruhu. Ağzı mühürlü şişeler hazırlar, yaranın nedenini doğrular.

Babam 1910 doğumlu. Babamın annesi Hrisi (Evangelu) Kastoryalı. Yaya Hrisi'yi dört yaşındayken, Ada'daki evimizde misafir olarak hatırlıyorum. Kısa süre sonra, oğlu Nikolaos'la birlikte Yunanistan'a taşındı. Orada vefat etti. Bir Kastoryalı soyadımız vardı bizim, yitirdik. Esas soyadımız Papadopulos! Papadopulos, 'papazın oğlu' demek. Babam, soyadını 50'li yıllarda 'Dermancı' olarak değiştiriyor. Oysaki bu soyadı onu çok iyi tamamlardı. Babamın babası Yorgo Papadopulos, Kastorya'da papazmış. Babam çok dindar bir insan değildi. Mesleğinden dolayı Patrikhane'nin *ayio miron** hazırlama ekibinden olmasını saymazsak, özel günler dışında kiliseye pek gitmezdi. Bir zamanlar Tarlabası'nda, 'Likyon' adıyla eğitim veren okulu bitiriyor. İstanbul

* Ortodoks dünyasında vaftiz olana sürülen kutsal yağ.